

Правові основи андидискримінаційної політики

STOP
RACISM

STOP
HARASSMENT

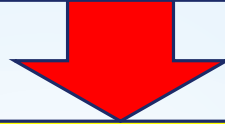
STOP
DISCRIMINATION

Лекція № 9

«Дискримінація за ознакою місця проживання,
громадянства чи мови: правовий механізм
запобігання та протидії»

Нормативно-правові акти

1. Конституція України (1996 р.)
2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.)
3. Закон України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (2005 р.)
4. Загальна декларація прав людини (1948 р.)
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950р.)
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) (статті 2, 3 і 26) ;
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.) (статті 2 і 3);

Загальна декларація прав людини (Ст. 2)

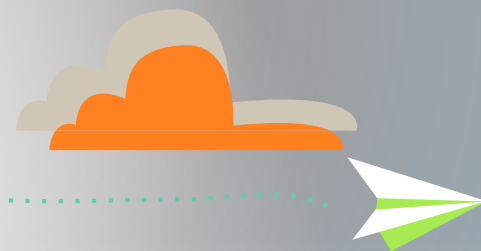
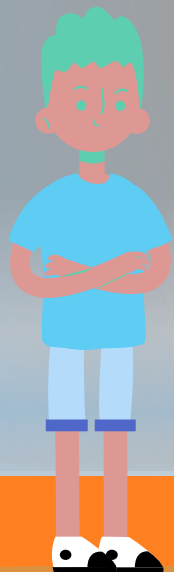
визначає, що: *«Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища».*

У міжнародній практиці захисту від дискримінації є ще багато інших ознак, серед яких є і досить «невидимі» оку, такі як **«місце проживання», «громадянство» та «мова».**

01 Поняття

дискримінації за ознакою місця
проживання, громадянства чи мови

Дискримінація за ознакою місця проживання та громадянства

це

порушення рівності прав та рівності можливостей людей через попереднє місце проживання або громадянство людини.

Проявляється у випадках, коли особа стикається з неможливістю реалізувати свої права або скористатися послугами через штамп у паспорті про реєстрацію місця проживання у певній місцевості або через нестачу такого штампу.

Зіштовхнутись з такою дискримінацією в першу чергу можуть

мігранти

люди, які добровільно змінили місце свого проживання. Це може бути міграція в рамках однієї країни (внутрішня міграція), чи переїзд з іншої країни до України, (зовнішня міграція)

біженці

особи, які внаслідок обґрунтованих побоювань стали жертвою переслідувань, перебувають за межами своєї країни та не можуть або не бажають користуватися захистом цієї країни внаслідок таких побоювань

шукачі притулку

особа, яка звернулась до уповноваженого органу влади із проханням визнати його/її біженцем та надати відповідний захист

У випадку **внутрішньої міграції**, коли люди є громадянами України, в разі дискримінації ми будемо говорити про захищену ознаку «місце проживання», в разі **зовнішньої міграції** – про «громадянство».

В Україні є відповідний закон **«Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»**

**Біженцем визнається особа, яка
«знаходиться поза межами рідної країни внаслідок
добре обґрунтованих побоювань стати жертвою
переслідування через свою расу, релігію,
національність, приналежність до певної соціальної
групи або політичні погляди, і не може або
внаслідок таких побоювань не бажає скористатися
захистом своєї країни...»
(Конвенція 1951 року про статус біженців).**

Особам, які брали участь у воєнних злочинах і порушували гуманітарне право чи право про права людини, у тому числі у терористичних актах,

категорично відмовляється в наданні захисту, гарантованого біженцям

Шукач притулку - особа, яка звернулась до уповноваженого органу влади із проханням визнати його/її біженцем та надати відповідний захист.

Шукачі притулку

Біженці

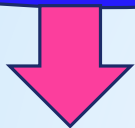
Не є громадянами України!

Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»

біженець - особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

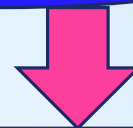

особа, яка потребує
додаткового захисту

особа, яка не є біженцем, але потребує захисту, оскільки така особа змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань

особи, які потребують
тимчасового захисту

іноземці та особи без громадянства, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження

Ще одна вразлива та нова для України категорія осіб, які потребують захисту від дискримінації, - це внутрішньо переміщені особи (ВПО).

Згідно з керівними принципами УВКБ ООН (Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців) **з питання про переміщення осіб усередині країни**, особи, переміщені всередині країни, визначаються як люди або групи людей, які були змушені рятуватися втечею або покинути свої будинки або місця проживання для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини або стихійних лих/техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно-визнаний державний кордон країни.

Згідно з Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОН

КІЛЬКІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ ЗА КОРДОНОМ

2019 р.

3,2 млн

трудових мігрантів

Мінсоцполітики

2020 р.

≈3 млн

трудових мігрантів

За словами голови НБУ
Я. Смолія

2021 р.

≈2,5-3 млн

трудових мігрантів

За словами директорки Інституту
демографії та соціальних
досліджень Е. Лібанової

Протягом 2020 р. в Україну повернулися

≈400-500 тис.

трудоу мiгрантiв

(переважно через поширення пандемii COVID-19)

Вiд тих, що працюють
за кордоном
бiльше 1 р.

**ПРИВАТНІ
ГРОШОВІ
ПЕРЕКАЗИ В УКРАЇНУ
ІЗ-ЗА КОРДОНУ
У 2019-2020 РР.
\$ млн**

Інші приватні трансферти

2019

2020

2019

2020

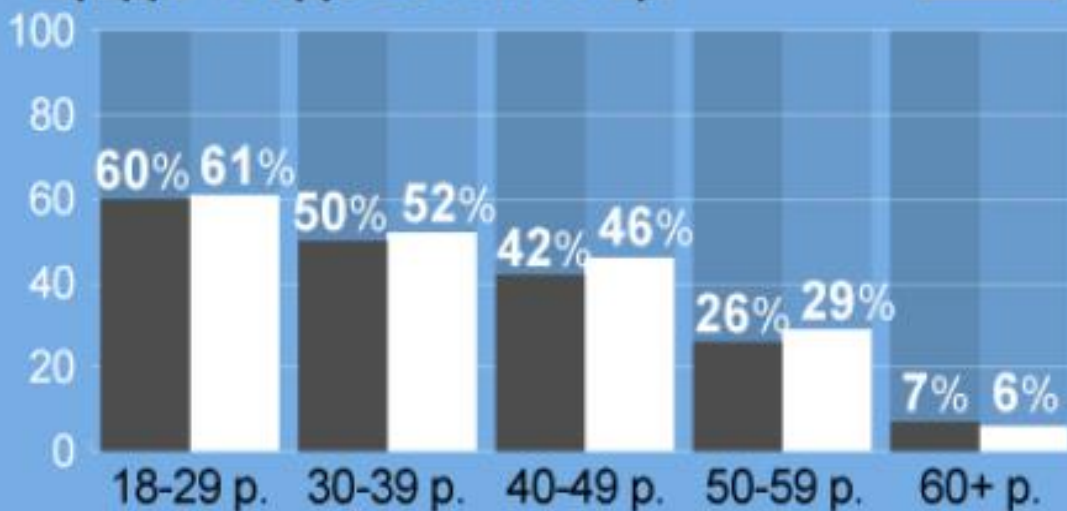
МІГРАЦІЙНІ НАСТРОЇ УКРАЇНЦІВ У 2019-2020 РР.

За даними соціологічної групи «Рейтинг»

ДУМАЛИ
ЩОДО
ТРУДОВОЇ
МІГРАЦІЇ
ЗА КОРДОН

ВІК УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ДУМАЛИ
ЩОДО ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

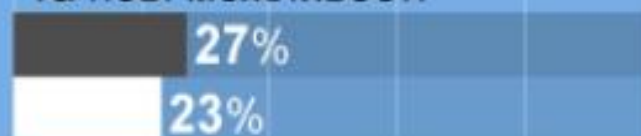
МОТИВИ ЕМІГРАЦІЇ

2019
2020

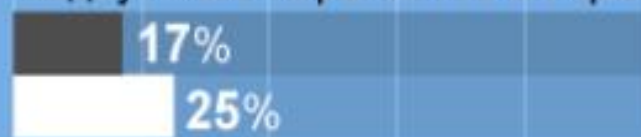
Задоволення мінімальних
потреб власної сім'ї

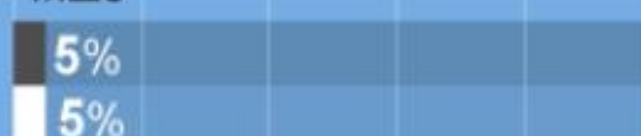
Самореалізація
та нові можливості

Відсутність перспектив в Україні

Інше

Інфографіку створено за даними відкритих
джерел інформації станом на 18.03.2021 року

КІЛЬКІСТЬ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ВИЇДЖАЛИ ЗА КОРДОН У 2019-2020 РОКАХ

2019

2020

Виїхало

на постійне проживання за кордон

Повернулося

на постійне проживання в Україну

11 311

2019

1 996

3 259

2020
за 10 міс.

1 235

Приклади дискримінації за ознакою місця проживання та громадянства

01

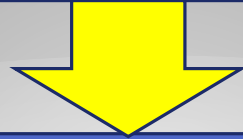
Оголошення про здачу в оренду житла:
«Однокімнатна квартира у центрі міста, вихідців з Донецька та Луганська прохання не турбувати».

02

Оголошення про працевлаштування: «Шукаємо працівників на повний робочий день, тільки з київською пропискою»

Дискримінація за ознакою мови

відмінність, виключення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав, засноване виключно на використанні людини або групи людей певної мови. Поняття охоплює дискримінацію, пов'язану з рідною мовою та будь-якими характеристиками мови та мовлення: акцент, розмір словникового запасу, модальність та синтаксис; може також включати здатність людини або неможливість використовувати одну мову, а не іншу.

Типова ситуація дискримінації за ознакою мови – це коли людина, яка не володіє чи погано володіє державною мовою, через що зазнає менш сприятливого ставлення порівняно з іншими людьми, які володіють державною мовою. Але буває й навпаки, дискримінація може проявлятися і по відношенню до інших розповсюджених мов та/чи мов національних меншин.

Акцент

Деякі акценти мають більший престиж, проте велика кількість акцентів не дає можливість визначити, який з них є найбільш бажаним. Дослідження визначило, що деякі звуки мовлення є менш приємними, ніж природні. Крім того, престижність акценту залежить від суспільства.

Наприклад, у Сполучених Штатах, загальна американська мова (відсутність регіонального акценту або акценту робочого класу) широко використовується в багатьох сферах, як-от телевізійна журналістика. Також у Великій Британії безакцентна вимова означає приналежність до вищого класу. Крім престижу, дослідження показали, що певні акценти також можуть бути пов'язані з упередженням щодо інтелекту та соціальних навичок.

Стаття 10 Конституції України визначає українську мову як державну.

Поряд з цим, в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України (частина третя вказаної статті), а також держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування (частина четверта вказаної статті).

*Учітьсь, читайте,
і чужому навчайтесь,
й свого не цурайтесь.*

Ст. 27 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. вимагає від України забезпечити особам, які належать до мовних меншин, право *«спільно з іншими членами своєї групи, використовувати свою власну мову»*.

Відповідно до **ст. 5 п. 1 Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин 1995 р.** Україна зобов'язана створити необхідні умови для того, щоб особи, які належать до національних меншин, мали можливість зберігати та розвивати свою культуру, зберігати основні елементи своєї самобутності, зокрема релігію, мову, традиції та культурну спадщину.

Приклади дискримінації за ознакою мови

01

Відмова обслуговувати вас в закладі громадського харчування, через те, що ви робите замовлення «не тією мовою, якою спілкується/обрало для себе керівництво та персонал закладу».

02

Відмова у наданні інших послуг (медичних, освітніх, інших) через незнання, наприклад, державної мови.

Лінгвістичне упередження, яке може призвести до дискримінації

Квебек та англomовна спільнота

03

Хартія французької мови була написана в 1977 році й кілька разів редагувалась, оскільки її положення дискримінували англomовне населення. Закон робить французьку офіційною мовою Квебеку та передбачає її використання у державних установах, школах та комерційних зв'язках з громадськістю. Частка англomовного населення з 1960-х років до 2006 року скоротилася на 180 000 носіїв англійської мови.

І навпаки, закон розглядається як спосіб запобігання мовної дискримінації французькомовного населення, як частина ширшої мети закону — збереження французької мови від посилення соціального та економічного домінування англійської мови. Робота англійською мовою суттєво співвідноситься зі збільшенням заробітку. Попри це, закон вважають успішним щодо підвищення статусу французької мови в переважно англomовному середовищі.

02

Види дискримінації

за ознакою місця проживання, громадянства чи мови

Розрізняють пряму і непрямую дискримінацію

Пряма дискримінація — рішення, дії або бездіяльність, що призводять до випадку, коли до особи та/або групи осіб за їх певними ознаками ставляться менш прихильно, ніж до інших осіб в аналогічній ситуації. Характеризується як **намір дискримінувати особу чи групу**, наприклад, бюро з працевлаштування відкидає претендента з пропискою в небажаному для них районі або житлова компанія не продає квартири для осіб з Донецька та Луганська.

Наприклад, встановлення особливого режиму надання банківських послуг громадянам, які мають зареєстроване місце проживання на тимчасово окупованій території України – в АР Крим та м. Севастополі.

Зокрема, постанова Правління НБУ №699 від 3 листопада 2014 року *«Про застосування окремих норм валютного законодавства під час режиму тимчасової окупації на території вільної економічної зони «Крим»* встановлює правила, за якими для цілей застосування нормативно-правових актів НБУ особа, місце перебування якої на території вільної економічної зони «Крим», прирівнюється до нерезидента.

Надання статусу нерезидента призвело до того, що громадяни України, які мають зареєстроване місцем проживання у Криму, були позбавлені можливості отримання цілої низки банківських послуг, наприклад, *статус нерезидента дозволяє відкривати банківських рахунок з особливим режимом, також унеможливорює легальну купівлю іноземної валюти.*

Згодом, були внесені зміни до зазначеної постанови, відповідно до яких, фізична особа, яка є внутрішньо переміщеною особою (ВПО) та отримала передбачену законодавством України довідку, що засвідчує її проживання на материковій частині України, - **резидент України**.

Проте, визначено, що отримання вищезгаданої довідки має супроводжуватись **перевіркою фактичного місця проживання громадянина** представниками Державної міграційної служби із залученням працівників територіальних органів і підрозділів Міністерства внутрішніх справ, представників інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Непряма дискримінація зумовлена впливом політики або конкретних заходів: це відбувається тоді, коли формально нейтральні правила, критерії або практика ставлять де-факто особу або осіб певної меншини у не вигідне становище у порівнянні з іншими.

Прикладами можуть бути: не наймати на роботу людей, які погано володіють державною мовою або мають певний акцент (під цю ознаку потрапляють частіше за все іноземці, останнім часом люди, які спілкуються російською мовою або суржиком). Формально, ці правила є нейтральними, але, фактично, ставлять у нерівноправне положення різних членів суспільства.

реалізується як тимчасовий захід із метою створення сприятливих умов для певної категорії осіб на шкоду іншій категорії та таким чином компенсує присутню між ними фактичну нерівність.

В Україні склалася ситуація, коли **захисту потребувала українська мова** – мова більшості, яка закріплена як державна, а дискримінації за мовною ознакою піддалися саме українці, носії цієї мови.

Позитивні д

Тому, як позитивний захід, був прийнят Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Він встановлює, що кожний громадянин України зобов'язаний володіти державною мовою. Різні заходи та події, обслуговування, публічні заходи, освіта, трансляція телепередач, реклама, транспорт та інші сфери життя суспільства мають відбуватися державною мовою.

03

ФОРМИ ПРОЯВУ

дискримінації за ознакою місця проживання, громадянства чи мови

Взагалі виділяють такі форми дискримінації

01

УТИСК

02

ПІДБУРЮВАННЯ

03

ПОСОБНИЦТВО

05

ВІКТИМІЗАЦІЯ

04

ВІДМОВА У РОЗУМНОМУ
ПРИСТОСУВАННІ

06

* СЕГРЕГАЦІЯ

Дискримінація за ознакою місця проживання, громадянства та мови частіше за все проявляється у таких формах:

- ✓ Утиск
- ✓ Підбурювання
- ✓ Пособництво
- ✓ Сегрегація

поведінка, метою або наслідком якої є приниження людської гідності особи/осіб за ознакою місця проживання, громадянства та мови або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Проявляється у словесних образах, жартах, спрямованих на приниження гідності людини через, наприклад, мову, якою вона говорить, акцент та ін.; ігнорування або сегрегації через, наприклад, місце, де вони народились; акти фізичної агресії та насильства.

Підбурювання

вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками

Пособництво

будь-яка свідома допомога у вчиненні дій або бездіяльності, спрямованих на виникнення дискримінації

Сегрегація

дії фізичної або юридичної особи, спрямовані на об'єктивно необґрунтоване відокремлення однієї людини від інших на підставі певних характеристик.

Згідно з **Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»**, сегрегація є порушенням права на рівне ставлення незалежно від того, чи призводить вона до менш прихильного ставлення або менш сприятливого становища, чи ні.

Приклад дискримінації за ознакою громадянства

Дискримінаційні прояви Росії по відношенню до українців, що там проживають

У липні 2019 року влада Росії визнала Світовий конгрес українців **«небажаною організацією»**, заявивши, що діяльність організації становить «загрозу основам конституційного ладу і безпеки Росії». Крім того, у 2018 році в Москві завершили процес **закриття Бібліотеки української літератури**. Частину фондів бібліотеки передали в Бібліотеку іноземної літератури, ще частину викинули.

Україна закликає верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин негайно відреагувати на **репресивні та дискримінаційні дії російської влади щодо української громади на території РФ**. Ми стурбовані репресивною практикою та дискримінацією з боку російської влади по відношенню до українських громадських організацій та активістів.

04

Правовий механізм запобігання та засоби протидії

дискримінації за ознакою місця проживання,
громадянства чи мови

* Державна політика щодо запобігання та

недопущення
як
дискримінації;
ї;

застосування позитивних дій

- спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях для особи та/або групи осіб реалізувати на рівних підставах права і свободи, надані їм Конституцією і законами України

створення умов для
своєчасного
виявлення фактів
дискримінації та
забезпечення
ефективного захисту
осіб та/або груп
виховання і пропаганду
серед населення
України повати від
одіскримінації від
їх певних ознак,
поширення
просвітницької діяльності
у цій сфері.

Закріплення антидискримінаційних положень у національному та міжнародному законодавстві

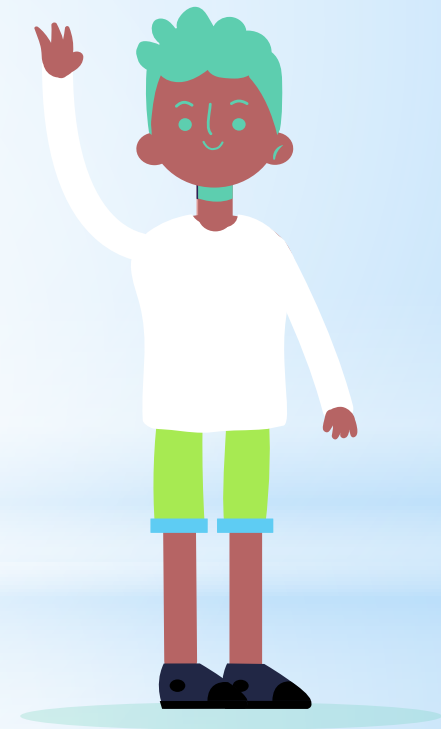

01

Стаття 10 Конституції України

визначає українську мову як державну.

Поряд з цим, в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України (частина третя вказаної статті), а також держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування (частина четверта вказаної статті).

02

Ст. 27 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. вимагає від України забезпечити особам, які належать до мовних меншин, право *«спільно з іншими членами своєї групи, використовувати свою власну мову»*.

03

Відповідно до **ст. 5 п. 1 Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин 1995 р.** Україна зобов'язана створити необхідні умови для того, щоб особи, які належать до національних меншин, мали можливість зберігати та розвивати свою культуру, зберігати основні елементи своєї самобутності, зокрема релігію, мову, традиції та культурну спадщину.

04

Конкретні обов'язки з використання мов меншин покладає на Україну і **Європейська хартія регіональних мов чи мов меншин 1992 р.** Метою Хартії є збереження мовного розмаїття, безкорисна підтримка малих європейських мов. В основі Хартії лежить визнане міжнародною спільнотою положення про те, що мовне розмаїття зрештою послабить напруження, які виникають у стосунках між більшістю й меншістю.

05

У 2012 р. на дотримання зобов'язань, які взяла на себе держава при ратифікації Хартії, був прийнятий **Закон України «Про засади державної мовної політики»**, який «створив умови для запобігання дискримінації лише носіїв мов меншин і викликав широке занепокоєння в українському суспільстві та в міжнародних організаціях щодо функцій української мови як державної».

Позитивні дії

Застосування політики зворотної дискримінації державними органами у мовній сфері щодо української мови було б цілком виправданим і могло б слугувати компенсацією за численні утиски, яких вона зазнавала протягом тривалого періоду історії, а також сприяти її популяризації та поширенню у всіх сферах як єдиної державної мови. Адже розвиток української як мови міжетнічного спілкування в Україні позитивно позначиться на етнокультурній консолідації українського суспільства та формуванні політичної нації. Також виправдані заходи позитивної дискримінації щодо осіб похилого віку, жінок, інвалідів тощо, які традиційно зазнають найбільше дискримінаційних утисків своїх прав.

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»

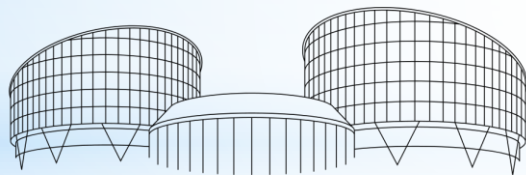
06

Цей закон є заходом **позитивної дискримінації** з боку держави, що надає можливості боротися з дискримінацією за мовною ознакою.

Цей закон передбачає гарантії використання української мови в публічному просторі, встановлює обов'язкове використання української мови на державному і комунальному рівнях, на транспорті і в закладах харчування, при маркуванні товарів і послуг, в медичній, освітній і мистецькій сферах, а також у засобах масової інформації, але не поширюється на мову приватного спілкування і мову релігійних обрядів.

Водночас мовні права національних меншин мають бути на виконання зобов'язань України згідно з Європейською хартією регіональних мов і мов нацменшин, гарантовані окремим законом, при розробці якого слід враховувати і **практику ЄСПЛ** за даним питанням, наприклад, справу **про Бельгійське мовне питання** (Belgium Linguistic case, ЄСПЛ, справа «Про деякі аспекти законодавства щодо використання мов в освітніх закладах Бельгії» проти Бельгії, 23 липня 1968 р.).

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

